

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

مقاله نویسی علوم انسانی

اصول تنظیم قراردادها

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله

ضرورت آگاهی نسبت به هویت اسلامی ایرانی

سید محسن میر^۱

چکیده

هویت مذهبی از نظر بسیاری صاحب نظران اسلامی و غیر اسلامی، مهمترین عامل در شکل گیری هویت افراد است که هم در تحکیم هویت فردی نقش بسزایی دارد و هم با توجه به مستندات تاریخی در شکل گیری هویت ملی ایرانیان بسیار نقش داشته است. ایرانیان با گرایش به اسلام، ضمن این که هویت گذشته خود را حفظ کرده‌اند، با جذب تعالیم متعالی و روح‌بخش اسلام، و با بهره‌گیری از ویژگی‌های اخلاقی فرهنگ ایرانی، به بارور کردن فرهنگ و تمدن اسلامی پرداختند و توانستند با تحکیم هویت ایرانی، به هویت دینی خود نیز معنای جدیدی بدهند.

یکی از بحث‌هایی که از قدیم در جامعه ما مطرح بوده، بحث هویت ایرانی و اسلامی است. گروهی مدام و به گونه افراطی بر هویت ایرانی با غلبه و تکیه بر هویت ایران باستان و گروهی به گونه افراطی دیگری بر هویت اسلامی با نفی تمامی هویت ایران باستان تأکید دارند. نتیجه این اعمال جاهلانه به بیگانگی نسل جوان از فرهنگ بومی و به دنبال آن ارزش‌های اسلامی منجر می‌شود، زیرا هویت ملی ایرانی جدای از اصول و اندیشه‌های اسلام نیست و در صورت از بین رفتن وابستگی جوانان به هویت ملی، تعلق خاطر آنها به مذهب نیز از میان می‌رود. لذا شناخت دقیق هویت مذهبی و ملی جوانان و آفات و آسیب‌های آن؛ هم در فعلیت بخشیدن به آن هویت مؤثر است و هم عنصر مهمی در دستیابی به آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی و کشور می‌باشد. در نتیجه تحقیق با توجه به نقش دین بعنوان یکی از ارکان سازنده هویتی ایرانیان، در می‌یابیم که منشا تمام آسیب‌های هویت جوانان و کارساز شدن آفات آنها ریشه در فقدان یا سستی در هویت مذهبی دینی آنهاست که می‌بایست ضرورت اصلی برنامه ریزان فرهنگی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: هویت، هویت دینی، هویت ملی ایرانی، هویت ایرانی اسلامی.

۱. مقدمه:

پرسش از هویت آدمی، پرسشی به قدمت حیات انسان است. در طول قرون، آدمی همواره جویای کشف هویت خویش بوده و از موقعیت و جایگاه خود در این عالم پرس و جو کرده است. این پرسش و پاسخ به آن، هم لازمه خودشناسی و هم تعیین کننده کیفیت زندگی است (جوانی، ۱۳۸۴، ص ۶).

امروزه مساله غامض و پیچیده هویت یکی از مشغله‌ها و دغدغه‌های فکری بسیاری از متفکران دینی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دولتمردان و هنرمندان شده است، چالش‌های هویتی امروزه

^۱ کارشناسی ارشد مدیریت امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی علوم و تحقیقات تهران، Mohsen.mir16885@gmail.com

سرنوشت سازند. داشتن یک هویت مشخص و مستقل برای افراد یک کشور به ویژه جوانان و نوجوان نه تنها عنصر اصلی زندگی افراد تلقی می شود بلکه به زندگی فردی و اجتماعی انسان معنی می دهد و آن را از پویایی خاصی برخوردار می نماید شرط اصلی رسیدن به توسعه پایدار در یک کشور تربیت نیروی انسانی کارآمد با هویت با گرایش های لازم فرهنگی، فردی و اجتماعی، سیاسی، مذهبی، خانوادگی، شغلی می باشند (نوجه فلاح، ۱۳۸۳).

نظم نوین جهانی با پشتوانه ایدئولوژی جهانی سازی در چند دهه اخیر تلاش های بسیاری در حوزه های فرهنگی و اجتماعی انجام داده تا بتواند از طریق از بین بردن و کمرنگ کردن هویت های ملی و بومی، مقاومت جوانان کشورهای دیگر به ویژه مناطقی که به لحاظ منابع طبیعی برای غرب ارزشمند هستند را در برابر نظام فرهنگی سرمایه داری بشکند. یکی از بحث هایی که از قدیم در جامعه ما مطرح بوده، بحث هویت ایرانی و اسلامی است. گروهی مدام و به گونه افراطی بر هویت ایرانی با غلبه و تکیه بر هویت ایران باستان و گروهی به گونه افراطی دیگری بر هویت اسلامی با نفی تمامی هویت ایران باستان تأکید دارند.

اتحاد ملی و انسجام اسلامی در واقع دو راهبرد حیاتی برای حفظ هویت و کیان نظام جمهوری اسلامی و مقابله با دشمنان است که در این شرایط باید در اولویت قرار گیرد (مزروعی، ۱۳۸۹).

مقام معظم رهبری بر هویت ایرانی و اسلامی در کنار هم تأکید داشته و فرموده اند: «در باب فرهنگ، سیاست کلی کشور باید عبارت باشد از حفظ و پرداخت و وابستگی شدید و کامل به فرهنگ ملی. البته جزء مهم ترین ارکان فرهنگ ملی، اسلام است. ما مفتخریم که از ۱۳۵۰ سال قبل، فرهنگ، زبان، آداب، عادات، لباس و همه چیزمان با اسلام آمیخته شده است. شاید هیچ ملت دیگری اینگونه با اسلام آمیخته نشد که ما شدیم. اسلام و آداب و فرهنگ اسلامی، جزء فرهنگ ملی ماست. «ملی» در این جا مقابل «اسلامی» نیست، عین همان اسلامی است. «فرهنگ ملی» یعنی «فرهنگ خودی». فرهنگ خودی باید حفظ شود. (بیانات رهبر انقلاب در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری آقای رفسنجانی، ۱۳۷۲/۱۲/۵).

شهید مطهری نیز بر اهمیت و نقش مذهب به عنوان اصیل ترین عنصر در هویت ملی تأکید دارد، و بقیه عناصر را در قالب دینی و مذهبی معنا و هویت می دهد؛ در نظر وی عناصر غیر دینی نقش ثانوی دارند. این دیدگاه مطهری درباره هویت ملی، به نظر ایشان درباره ملیت نیز قابل تطبیق است (مطهری، ۱۳۷۴، ص ۶۴).

شاید بتوان گفت، هویت دینی از مهمترین عناصر ایجادکننده همگنی و همبستگی اجتماعی در سطح جوامع است که طی فرآیندی با ایجاد تعلق خاطر به دین و مذهب در بین افراد جامعه، نقش بسیار مهمی در ایجاد و شکل گیری هویت جمعی دارد و به عبارتی عملیات تشابه سازی و تمایزبخشی را انجام می دهد (گودرزی، ۱۳۸۷، ص ۵۰).

۲. چیستی و چگونگی هویت

هویت عبارت است از مجموعه خصوصیات و مشخصات اساسی اجتماعی، فرهنگی، روانی، زیستی و تاریخی همسان، که به رسایی و روایی، بر ماهیت یا ذات گروه به معنای یگانگی یا همانندی اعضای آن با یکدیگر دلالت کند، و آنان را در یک ظرف زمانی و مکانی معین، به طور مشخص و قابل قبول و آگاهانه از سایر گروه‌ها و افراد متعلق به آن‌ها متمایز سازد (الطایی، ۱۳۷۸، ص ۱۳۹).

در تعریف هویت، یکی از متغیرهایی که لازمه اساسی آن است «غیر» است. به عبارت دیگر، هویت زمانی ظهور می‌یابد، که انسان به غیر مواجه شود، و غیر عبارت است از جامعه دیگر، طرز تفکرهای مختلف و نقش‌های جدیدی که سازنده هویت او هستند. لذا، در تعریف دیگری از هویت، گفته می‌شود: هویت پدیده‌ای ثابت و تغییرناپذیر نیست، بلکه هویت به مثابه یک پدیده سیال و چند وجهی، حاصل فرآیند مستمر تاریخی است، که تحت تأثیر شرایط محیطی، همواره در حال تغییر است (تاجیک، ۱۳۷۹، صص ۱۷-۱۸).

هیون^۱ (۱۹۹۴) به عنوان فردی که در توسعه دانش بشری از مفهوم هویت نقش بسزایی داشته است، هویت را بصورت یک احساس نسبتاً پایدار از بیگانگی خود تعریف می‌کند، یعنی علی‌رغم تغییر رفتارها، افکار و احساسات، برداشت یک فرد از خود همواره مشابه است.

۳. هویت فردی

روشن کردن نظام باورها، ارزش‌ها و آرمان‌ها، خود آگاهی یافتن از توانایی خود و شیوه استفاده از این توانایی در زندگی روزانه، هویت فردی، اجتماعی و تعالیم فلسفه افراد را شکل می‌دهد (اریکسون، ۱۹۶۶).

شهید مطهری نیز در رابطه با هویت فردی اذعان می‌دارد: هویت فردی، در چارچوب دین و اندیشه‌های دینی معنی دارد؛ یعنی، مطهری، هویت‌یابی واقعی برای انسان را، تنها در تکامل و تعالی انسان به سوی اهداف متعالی می‌داند وی با طرح موضوع انسان کامل، در بیش‌تر مباحث خود در تلاش است تا ویژگی یک انسان مطلوب و کامل را از دیدگاه دین اسلام بیان نماید، به همین منظور ویژگی‌های انسان کامل را از نظر مکاتب دیگر نیز مورد نظر دارد. البته وی وجود جهان‌بینی و ایدئولوژی را برای انسان، برای هویت‌یابی دین لازم می‌داند (مطهری، ۱۳۶۷، صص ۱۱۹ - ۱۱۴).

۴. هویت دینی جوانان

مهم‌ترین بعد هویتی جوانان مذهب و دین اوست، منشا تمام آسیب‌های هویت دانشجویی و کارساز شدن آفات آنها ریشه در فقدان یا سستی در هویت مذهبی دینی آنهاست. هویت مذهبی معنوی در حقیقت حافظ و نگهبان هویت علمی، فرانگری، سیاسی، فردی اجتماعی دانشجو می‌باشد. متأسفانه

^۱ Heaven

در دو دهه اخیر موانع زیادی بر سر راه بسط عمیق و فعلیت یافتن هویت مذهبی و معنوی دانشجویان پدید آمده (سلمان پور، ۱۳۸۴، ص ۲۴).

از جمله آثار هویت مذهبی و دینی موثر بر جوانان، اولاً در رشد و پرورش روحیه تاثیر مستقیم می گذارد دوم اینکه معنویت و مذهب یک تفسیر درست ذهنی از معنای زندگی به دست می دهد که جوان در پرتو تفسیر برآمده از معنویت درباره زندگی هرگز دچار بحران هویت نمی شود. سوم اینکه در عمل و متن زندگی به زندگی معنا می دهد و زندگی را معنادار می سازد. چهارم اینکه مذهب و معنویت در دوران جوانی و زندگی دانشجویی لذات پایدار معنوی ایجاد می کند که از مهمترین سرمایه دانشجوی در آینده شغلی و زندگی فردی است پنجم اینکه معنویت باعث می شود انسان خودش را به دست آورد. بسیاری از مشکلات انسان امروزی و خسته شدن از برخی کارها به خاطر این است که نمی داند برای چه کسی کار می کند البته می گوید برای خودم ولی این خود را نمی داند کیست. چون گاهی مواقع ناخودآگاه می رسند و می فهمند که این خودی که برایش کار می کند خود نبوده بیگانه بوده ششم اینکه مذهب و معنویت جوان، در زندگی سرانجامش نقش مهمی دارد یعنی اگر کسی در سن جوانی نتواند معنویتی اندوخته کند و خاطره و تجربه ای معنوی در ذهن و وجود خودش بارور سازد این نقص در گذشتن از موانع زندگی جوانی و دانشجویی برایش مشکلات فراوانی ایجاد می کند (سلمان پور، ۱۳۸۴، صص ۵۲-۶۰).

نتایج هویتی که دین به انسان می دهد:

۱- پاسخ به پرسش‌های بنیادین: اولین و مهم‌ترین دستاورد هویت دینی پاسخ به پرسش‌های بنیادین و عمیق آدمی است. ساموئل هانتینگتون^۱ معتقد است: «دین برای کسانی که با پرسش‌هایی از این دست روبه‌رو هستند که: من کیستم؟ و به کجا تعلق دارم؟ پاسخ‌های قانع‌کننده‌ای دارد».

۲- جهت بخشیدن به زندگی: امام راحل نیز در تبیین رابطه اسلام و زندگی بر جامعیت و شمول همه‌جانبه دین تأکید نموده و می‌گویند: «مذهب اسلام، همزمان با اینکه به انسان می‌گوید که خدا را عبادت کن و چگونه عبادت کن، به او می‌گوید، چگونه زندگی کن».

۳- رویکرد مثبت به آینده: احراز هویت دینی برای نسل جوان، به منزله تقویت روحیه امیدواری و نشاط برای آینده‌ای بهتر است؛ زیرا از جلوه‌های دین مبین اسلام، انتظار حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) است و نسلی که منتظر است، در حقیقت به فردایی امیدوار می‌باشد که به مراتب بهتر از امروز است.

۴- وحدت اعتقادی: برنارد لويس، معتقد است: «در جهان اسلام، در موارد اضطرار مسلمانان، بارها این تمایل را نشان داده‌اند که در قالب یک وحدت دینی، هویت بنیادین و ایمان خود را بازیابند، یعنی هویتی که نه با معیارهای قومی یا سرزمینی، بلکه به وسیله اسلام، تعریف شده است».

^۱ Samuel P. Huntington

۵- هویت دینی، زمینه‌ساز هویت تمدنی: رابطه ادیان و تمدن‌ها یکی از مباحث مهم و تعیین‌کننده در میان تاریخ‌نگاران و تمدن‌شناسان است. وایتهد معتقد است: «مسلمانان، خود تمدن گشتند و دانش و ادب و فرهنگ را از سقوط نجات دادند».

۶- مقبولیت اجتماعی: دینداری، نه تنها پاسخ به یک نیاز فطری است بلکه بر پذیرش اجتماعی نیز اثرگذار است؛ زیرا فطرت‌های پاک، زلال و خدایی، آنهایی را که خداجویند، بیش از دیگران، مورد اعتماد می‌دانند هر چند خود به دلایل آن آگاه نباشند.

۷- شأن و منزلت جوانی: هویت دینی، جوان را در جایگاهی ارزشمند و رفیع قرار می‌دهد و تعابیر والایی را در شأن او عرضه می‌دارد. «در حدیثی از رسول اکرم (ص) آمده است که فرمودند: فضیلت جوان عابد که از آغاز جوانی عبادت کند بر پیری که وقتی سن بسیار یافت، عبادت کند، همچون فضیلت پیغمبران بر سایر مردم است».

۸- معنا بخشیدن به جهان: در حقیقت باید اذعان کرد که پیوند نسل جوان و دین در عالی‌ترین تجلی آن، موجب احساس همدلی و یگانگی با جهان هستی می‌شود. چنین فردی با طبیعت زیبا، ستارگان درخشان، کوه‌ها و دره‌های مرموز و با بهت، احساس خویشاوندی می‌کند.

۵. هویت ملی

هویت ملی، مجموعه‌ای از نشانه‌ها و آثار مادی، زیستی، فرهنگی و روانی، است که سبب تفاوت جوامع از یکدیگر می‌شود؛ و لذا، هویت ملی، اصلی‌ترین سنتز و حلقه ارتباطی بین هویت‌های خاص محلی و هویت‌های عام فراملی است. (حاجیان، ۱۳۷۹، ص ۱۹۷). در ارتباط با هویت ایرانی اسلامی جوانان تشریح هویت ملی و ابعاد آن ضروری به نظر می‌رسد. مقام معظم رهبری نیز بر اهمیت هویت اسلامی ملی تاکید داشته و علت پیروزی‌های مسلمانان را هویت اسلامی ملی دانسته اند چنانچه فرموده اند: از جمله خواست‌های مردم منطقه در قیام‌های علیه حکومت‌هایشان، حفظ استقلال و عزت ملی و اسلامی شان است. هویت اسلامی و حتی ملی تکه گمشده کشور‌های عربی منطقه است که سالیان طولانی توسط سران دست‌نشانده شان به عرصه فراموشی کشیده شده بود (دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۹/۱۱/۸۹).

۴- هویت ملی ایرانی

ایران در منطقه خاورمیانه پل ارتباطی میان فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلفی چون: هند، چین، مصر، بابل، یونان و روم بوده است. از همین رو در طول تاریخ کهن، این سرزمین شاهد تحولات سیاسی، دینی و نظامی بسیار بوده است که در تعیین هویت ایرانی و تحول آن نقشی اساسی را ایفا کرده‌اند از این میان، گسترش اسلام در ایران و برخورد کشور ما با اندیشه‌های جدید غربی در تحول هویت ملی ما بیش‌ترین تأثیر را داشته است. هویت ملی ایرانی نیز مانند هویت‌های دیگر، دارای مؤلفه‌های اساسی مخصوص به خود است. بسیاری از اندیشمندان از میان مؤلفه‌هایی چون: زبان، دین، جغرافیا، تاریخ،

فرهنگ ملی و غیره، به اصالت زبان به عنوان پایه‌ای‌ترین مؤلفه هویت ایرانی یاد می‌کنند؛ زبانی که علی‌رغم آمیختگی‌هایش با واژگان بیگانه، در طول تاریخ اصالت خود را حفظ کرده است.

مطهری یکی از عناصر مهم سازنده هویت ملی را ملیت می‌داند که وجود درد مشترک در ملت‌ها عامل شکل‌گیری آن است. پس می‌توان گفت: احساس ملیت یا وجدان جمعی در میان مردم زمانی متولد می‌شود که درد و طلب مشترکی در آن جمع به وجود آید (مطهری، ۱۳۷۲ ج: ۳۳). ماهیت این درد مشترک در دیدگاه مطهری، درد از ظلم و تجاوز و استعمار و طلب عدالت و آزادی است؛ یعنی، عامل مشترک در همه دردها و آرمان‌های ملی که موجد ملت‌های جهان شده همین احساس وارده نفی ظلم و طلب عدالت است (همان، ص ۳۳).

به طور کلی در رابطه با هویت ملی ایرانی دیدگاه طرفدار فرهنگ مشترک که در آن به همبستگی ذاتی و لاینفک میان اسلامیت و ایرانیت توجه خاص می‌شود، وجود دارد و از طرفداران این دیدگاه روشنفکران دینی و نیز امام خمینی (ره) را می‌توان نام برد (برزگر، ۱۳۷۹، ص ۱۳۹).

با تکیه بر عناصر هویت ملی ایرانی، ادوار تاریخ ایران را می‌توان به مقاطع ذیل تقسیم کرد: ۱. دوره باستان ۲. از ورود اسلام تا آغاز صفویه ۳. از آغاز صفویه تا نهضت مشروطیت ۴. از مشروطیت تا ظهور سلسله پهلوی ۵. دوران سلسله پهلوی ۶. دوران انقلاب اسلامی

همان‌گونه که ذکر شد، مبنای تقسیم‌بندی فوق آن است که در هر یک از مقاطع زمانی، تعریف هویت ایرانی و مؤلفه‌های آن تغییر می‌یابد؛ در دوره اول، عناصر اسطوره‌ای دین باستانی، جغرافیا و نظام سیاسی؛ در دوره دوم، اسلامیت نقش مهمی در هویت ایرانی دارد؛ در دوره صفوی، با تشکیل دولت ملی، هویت ملی بر عنصر ملیت ایرانی و تشیع متکی می‌شود؛ در دوره قاجار، با ورود اندیشه‌های غربی و نهضت مشروطیت، هویت ملی ایرانی دچار بحران اساسی می‌شود؛ دوره پهلوی دوران بازگشت به ایرانیت در مقابل اسلامیت؛ و دوران انقلاب اسلامی، عصر بازگشت به دین است. از دوران فوق، نهضت مشروطیت و سپس عصر پهلوی دارای اهمیت خاص است؛ عصر پهلوی اول، که پی‌آمد شکست سیاسی مشروطه، و رواج اندیشه‌های تجدد در ایران است، با تحولات جهان سوم که به ناسیونالیسم گراییده است مقارن می‌باشد (زهیری، ۱۳۸۱، ص ۴۰-۴۴).

دوران پهلوی دوم، با مهم‌ترین مسأله عصر حاضر، یعنی، تجدد و نوسازی مواجه بود. در واقع پروژه جدی نوسازی در دوره پهلوی دوم با انقلاب سفید شاه در سال ۱۳۴۱ ه. ش شروع شد. در این دوره هویت ایرانی، با تعریف دوباره آن، با عدم توجه به عناصر دینی ادامه یافت و بر سنت‌های باستانی به عنوان ارکان اساسی هویت ملی تأکید می‌شد. برگزاری مراسم تاج‌گذاری شاه در سال ۱۳۴۶ ه. ش، و برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، تغییر تقویم هجری به تقویم شاهنشاهی از جمله این اقدامات بود. اما، علی‌رغم فعالیت‌های گسترده در دوران پهلوی دوم برای بدست دادن تعریفی از هویت ملی ایرانی، به علت بحران ناشی از تقابل تجدد و سنت هم‌چنان هویت ملی ایرانی با چالش‌های اساسی مواجه بود. بحرانی که عکس‌العمل‌های مختلفی را به وجود آورد؛ عده‌ای بر ترک الگوهای سنتی تأکید داشتند و گذر از مرحله دینی به مرحله علم تجربی را یک ضرورت عقلانی می‌دانستند؛ گروه دیگر با تأکید بر همزیستی سنت و تجدد، به نوسازی براساس الگوهای دینی اعتقاد داشتند. این

گروه شامل طیف گسترده‌ای از علما و اندیشمندان اسلامی می‌شد که می‌توان از جلال آل‌احمد، شریعتی و مطهری به عنوان سرآمدان این جریان نام برد. این گرایش در سال‌های تکوین نهضت اسلامی ابعاد گسترده‌ای به خود گرفت (مطهری، ۱۳۶۷، صص ۱۱۹ - ۱۱۴).

۵. هویت ایرانی اسلامی

مذهب از گذشته تاکنون عامل به وجودآوردنده هویت مشخص برای معتقدان خود و تمایز میان آنها بوده که اعتقادی به آن نداشته اند. یعنی هویت انسانها با مذهب و دین آنها شناخته می‌شد. یهودی، مسیحی، مسلمان بودن، هویت فرهنگی انسانهای مختلف را به نمایش می‌گذاشت. به این ترتیب دین و مذهب کارکردهای اجتماعی مختلفی از قبیل یکپارچه سازی جامعه، تحکیم ارزشهای مشترک، تقویت نظارت اجتماعی و تنظیم منابع، حفظ ثبات اجتماعی، کاهش کشمکش اعضای جامعه را برعهده داشته است (اشرفی، ۱۳۸۰، ص ۹). دین اسلام و مذهب تشیع، عنصر برجسته هویت ملی ایرانیان است؛ از اینرو در عرصه سیاستگذاری و تنظیم روابط میان مذاهب بنا به ضرورت باید بر اسلام به عنوان عامل «سازماندهی» تأکید کرد. باید گفت تقویت مشترکات دینی در میان شهروندان از یک سو و پابندی آنها بر شعائر دینی از سوی دیگر، نشان دهنده قوام و ثبات هویت ملی در ایران خواهد بود (حاجیانی، ۱۳۷۹ ص ۲۱۹).

فرهنگ رجایی در کتاب "مشکل هویت ایرانیان" در کنار سنت، تجدد و ایرانی بودن از دین به عنوان یکی از ارکان سازنده هویتی ایرانیان یاد می‌کند. بنا به دلایل تاریخی مذهب، تدین، معنویت و خداگرایی و وحدانیت یکی از اجزاء سازنده هویت ایرانی محسوب می‌شود.

پیش از اسلام ایرانیان یگانه پرست بودند و همواره پیوندی میان خود و آسمان برقرار می‌کردند. این اعتقاد به خدای یگانه و ناپیدا، زمینه طرح گرایشهای عرفانی را هموار و حتی بعد از ورود اسلام به دنبال داشته است. اندیشه مهر پرستی و "میترائیسم" به عنوان یک وجه دینی در ایران باستان سابقه جدی و طولانی دارد و همین عاملی است که موجب رشد اندیشه های عرفانی شده است و رد پای اشراق مانی و مزدک را می‌توان در همین خصوص شناسایی کرد.

یکی از مظاهر حضور دین در اجتماع ایران جنبش های اجتماعی هستند. اگر چه جنبش های اجتماعی می‌توانند معلول و نشأت گرفته از علت‌های گوناگون باشند اما در بسیاری از این جنبشها عامل دین نقش تعیین کننده ای داشته است. یکی از مهم ترین نهضت‌های اجتماعی متکی بر دین نهضت تنباکو بوده است که در نتیجه تعارض هویت دینی (اسلامی) با هویت ضد دینی یا استعمار پدید آمد. در این جریان موضع گیری مرجعیت دینی و استقبال مردم از حکم میرزای شیرازی بیانگر وجود زنده هویت اسلامی در جامعه عهد ناصری است. همچنین در قضایای مشروطه و در جریان ملی شدن صنعت نفت در ایران نقش عامل دین و روحانیون برجسته است.

۶. آسیب شناسی هویت

هویت وحدتی است که بین سه سیستم زیستی، اجتماعی و روانی به وجود می آید و بدان وسیله نوجوان می داند که کیست، چه می خواهد به چه جامعه و فرهنگی تعلق دارد و اهداف آینده اش را به خوبی می شناسد. در صورتی که چنین وحدتی حاصل نشود، نوجوان دچار پریشانی می گردد و به اختلالات رفتاری و روانی گوناگون گرفتار می آید (اریکسون^۱، ۱۹۶۸، ص ۷۸). بحران هویت پیامدهای منفی را برای جوانان در پی دارد از جمله: سردرگمی در رابطه با زمان - روابط نامشروع جنسی - سردرگمی در انجام وظایف - انتخاب هویت منفی - تمایل به برتری در تمام موقعیتهای - تعمیم شک و تردید و عدم قطعیت (امیدیان، ۱۳۸۷، ص ۲۹-۳۱).

۱-۶- رشد صنعتی، آزادیهای بیش از حد، واندیشه های مدرن نتوانسته است در شکل گیری هویت مناسب جوانان کمک نماید. بی اعتقادی جوانان به اصول اخلاقی و چهارچوبهای رفتاری درمیان خانواده ها، احترام متقابل پدر و مادر و همچنین احترام به معلم و استاد، رعایت نظم و انضباط اداری بیش از پیش، اندیشمندان علوم اجتماعی رانگران کرده. (ضیاء، ۱۳۸۴)

۲-۶- بی هویتی یا تزلزل هویت فرهنگی کنونی ما، که منجر به از خود بیگانگی و بی تفاوتی به سرنوشت خود بویژه در میان نسل جوان تحصیل کرده که آینده سازان کشور و جهان می باشند، باعث دلنگرانیهای بسیاری از مسئولین شده است. یکی دیگر از دل نگرانیها گسست نسل هاست. دور شدن تدریجی دو یا سه نسل از یکدیگر از حیث جغرافیایی، عاطفی، فکری و ارزشی، وضعیت جدیدی را ایجاد می کند که اصطلاحاً «گسست نسل ها» نامیده می شود. در این وضعیت غالباً نوجوانان می کوشند تا آخرین پیوندهای وابستگی خود را از والدین یا نسل بالغ جدا کنند و اغلب در این راه به گردن کشی و طغیانگری می پردازند (شرفی، ۱۳۸۰، ص ۵۰).

۳-۶- دردوره انتقال به زندگی بزرگسالی و مواجه شدن با فرآیند هویت یابی، فرد با چالش های مواجه شده که باعث می شود نوجوانان آشفتگی های قابل توجهی را تجربه نماید که گاهی با هم در شکستن فرآیند بهنجار تحول، اختلالات هویتی را ایجاد می نمایند. (برمن^۲ ۲۰۰۴، به نقل از مونسان، ۱۳۸۸).

۷. جمع بندی

هویت مذهبی از نظر بسیاری صاحب نظران اسلامی و غیر اسلامی، مهمترین عامل در شکل گیری هویت افراد است. هویت مذهبی هم در تحکیم هویت فردی نقش بسزایی دارد و هم با توجه به مستندات تاریخی که ذکر شد در شکل گیری هویت ملی ایرانیان بسیار نقش داشته است. ایرانیان با گرایش به اسلام، ضمن این که هویت گذشته خود را حفظ کرده اند، با جذب تعالیم متعالی و روح بخش اسلام، و با بهره گیری از ویژگی های اخلاقی فرهنگ ایرانی، به بارور کردن فرهنگ و تمدن اسلامی پرداختند و توانستند با تحکیم هویت ایرانی، به هویت دینی خود نیز معنای جدیدی بدهند.

^۱ Erickson

^۲ Berman

پس از پیروزی انقلاب اسلامی عده ای تندرو برخی از روی جهالت و برخی از روی عمد برای از بین بردن هویت ملی تلاش کردند، هویت ایرانی تلفیقی از فرهنگ اسلامی و شاخصه های ایرانی است که اسلام آن ها را قبول کرده است. اما این افراد که بخشی از آنها اکنون در رسانه های بیگانه به نظریه پردازی علیه اسلام مشغولند از هیچ کاری برای نشان دادن تضاد هویت ایرانی با فرهنگ اسلامی فرو گذار نکردند.

نتیجه این اعمال جاهلانه که ناخودآگاه هم جهت با اهداف نظام جهانی غرب می باشد، به بیگانگی نسل جوان و دانشجویان از فرهنگ بومی و به دنبال آن ارزش های اسلامی منجر می شود، زیرا هویت ملی ایرانی جدای از اصول و اندیشه های اسلام نیست و در صورت از بین رفتن وابستگی جوانان به هویت ملی، تعلق خاطر آنها به مذهب نیز از میان می رود و این نسل سرگردان در بین هجوم رسانه های بیگانه و الگوهایی که بوسیله این ابزارهای تبلیغی دریافت می کنند به راحتی هویت غربی را پذیرا خواهند بود. لذا می بایست ضرورت اصلی برنامه ریزان فرهنگی قرار گیرد.

منابع فارسی

- اشرفی، ا (۱۳۷۷). بی هویتی اجتماعی و گرایش به غرب؛ بررسی عوامل اجتماعی فرهنگی مؤثر بر گرایش نوجوانان به الگوهای فرهنگ غربی (رپ و هوی متال) در تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد
- الطایی، علی (۱۳۷۸). بحران هویت قومی در ایران، تهران: شادگان.
- امیدیان، مرتضی. شکرکن، حسین. مقایسه وضعیت هویت یابی در دانش آموزان دختر و پسر مقطع پیش دانشگاهی استان خوزستان. فصل نامه مطالعات روان شناختی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۳۵-۴۵.
- جوانی، رسول (۱۳۸۶). از خود بیگانگی و بحران هویت. تهران: نشریه معرفت. ماهنامه مهندسی فرهنگی، سال سوم، شماره ۲۷ و ۲۸.
- حاجیان، ابراهیم (۱۳۷۹). فصلنامه مطالعات ملی، تحلیل جامعه شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه. سال دوم، شماره ۵، صص ۲۲۸-۱۹۳.
- زهیری، علیرضا (۱۳۸۱). انقلاب اسلامی و هویت ملی. قم: انجمن معارف اسلامی ایران.
- سلمان پور، جواد (۱۳۸۴). هویت دانشجویی و دانش پژوهی و روشنفکری، تهران: انتشارات عابد.
- شرفی، محمد رضا (۱۳۸۰). جوانان و بحران هویت- تهران- سروش.
- شکرکن، حسین. امیدیان، مرتضی و همکاران (۱۳۸۰). بررسی حالتهای هویت در ابعاد اعتقادی و روابط بین فردی و تفاوت آنها در متغیرهای وابسته برگزیده در دانشجویان دختر و پسر.
- گودرزی، حسنیه. نیک فرجام، معصومه (۱۳۸۷). بررسی رابطه پایگاه هویت و ویژگیهای شخصیتی در دانشجویان دانشکده علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد. پایان نامه کارشناسی ارشد. ص ۵۰
- مزروعی، علیرضا (۱۳۸۹). هویت دینی. MIHANBLOG.COM.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۷). انسان کامل. تهران: صدرا.

- مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). انسان در قرآن. تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). جامعه و تاریخ. تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). خدمات متقابل اسلام و ایران. چاپ نوزدهم، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۵). تکامل اجتماعی انسان. تهران: صدرا.
- مونسان، زهرا (۱۳۸۸). نقش دانشگاه در شکل گیری انواع هویت دردانشجویان دانشگاه آزادگرمسار. پایان نامه ارشد.
- نوچه فلاح، رستم (۱۳۸۳). «هویت: واقعیتی ثابت یا سیال». مجموعه مقالات مبانی نظری هویت و بحران هویت. به اهتمام علی اکبر علیخانی. تهران پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- بیانات رهبر انقلاب در مراسم تنفیذ حکم دوره دوم ریاست جمهوری آقای رفسنجانی، ۱۳۷۲/۱۲/۵
www.khamenei.ir

منابع لاتین

۱. Erickson. E. H. (۱۹۵۹). Identity cycle, psychological issues, I, I-۱۷).
۲. Erickson. E. H. (۱۹۶۸) Identity: youth and crisis, New York: W.W.Norton. & Company INC.
۳. Erickson. E. H. (۱۹۶۵) Inner and outer space: Reflections on womanhood. In R. J. Lifton (Ed) The woman in America, Boston: Houghton Mifflin ۱۹۶۵.
۴. Heaven. P. C. L (۱۹۹۴). Contemporary adolescence, a social psychological..
۵. Kuper, Adam & Kuper. Jessica, The social science encyclopedia, London and New York, Rout edge, (۱۹۹۶), ۲ and Ed.

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

مقاله نویسی علوم انسانی

اصول تنظیم قراردادها

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقاله